

ERITYISOPETUKSEN PERUSTEET

01 Hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet

esim. ADHD ja ADD

HAHMOTTAMISEN VAIKEUDET

Hahmottamisvaikeuksien ilmeneminen:

- nähdyn, kuullun tai ympäröivän tilan hahmottaminen vaikeaa
- työmuistin heikkous, suullisten ohjeiden ymmärtäminen ja ajanhallinta vaikeaa

ADHD TARKKAAVAISUUS- JA YLIVILKKAUSHÄIRIÖ; ADD TARKKAAVAISUUSHÄIRIÖ ILMAN YLIVILKKAUTTA

- Tarkkaavaisuusvaikeuksien ilmeneminen
  - keskittyminen, ohjeiden seuraaminen tai työn loppuun tekeminen vaikeaa
  - tavaroiden kadottaminen ja unohtelu
  - vaihteleva suorituskyky
  - huolimattomuus ja ulkopuolisista ärsykkeistä häiriintyminen
- Ylivilkkauden ja impulsiivisuuden ilmeneminen
  - paikoillaan pysyminen vaikeaa
  - esineiden hypistely
  - puhuminen tai toiminta ennen ajattelua
  - toisten keskeyttäminen, häiritseminen, päälle puhuminen

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava osaa usein itse kertoa, mikä häntä auttaa.
- Pyri antamaan yksi ohje kerrallaan ja jaa tehtävöohjeet osiin.
- Puhu selkeästi ja rauhallisesti.
- Käytä apuna kuvallisia / kirjallisia ohjeita.
- Tarkista ymmärtäminen.
- Rohkaise, motivoi ja anna palaute suoritettusta tehtävästä välittömästi.
- Pyri antamaan vaihtelevia työtehtäviä päivän mittaan.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

02 Kielelliset vaikeudet esim. vaikea lukihäiriö, dysfasia, dysleksia

KIELELLISET VAIKEUDET

Puheen ja kielen kehityksen vaikeuden (=dysfasia) piirteitä:

- sanavaraston niukkuus
- käsitteiden ymmärtäminen, sanojen ääntäminen ja kieliopin hallinta vaikeaa

Lukemisvaikeuden (=dysleksia) piirteitä:

- lukemisen hitaus tai kankeus
- luetun ymmärtämisen ongelmat
- olennaisen löytämisen ja yksityiskohtien muistamisen vaikeudet
- kokonaisuuden hahmottamisen ongelmat

Kirjoittamisvaikeuden (=dysgrafia) piirteitä:

- tavujen, sanan loppujen tai sanojen poisjääminen
- kirjainten tai numeroiden sekoittuminen
- tekstin tuottamisen työläys ja vaikeus kirjoittaa tiedot jäsennellysti paperille
- kieliopin mukaisen kirjoittamisen vaikeus

Kielellisiin vaikeuksiin voi liittyä tilan ja ajan hahmottamisen ongelmia ja motorista kömpelyyttä sekä vaikeuksia käden ja silmän yhteistyössä ja toiminnan ohjauksessa

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava osaa usein itse kertoa, mikä häntä auttaa.
- Pyri antamaan yksi ohje kerrallaan ja jaa tehtävöohjeet osiin.
- Käytä apuna kuvia, näyttämistä ja kertaamista.
- Käytä helposti ymmärrettävää kieltä.
- Tarkista ymmärtäminen.
- Varmista ovatko suunta- ja aikakäsitteet hallinnassa: oikea-vasen, edessä-takana, ylhäällä-alhaalla, ennen-jälkeen, huomenna, toissa päivänä, ensi kuussa.
- Esitä muoto-, suunta-, asento- ja etäisyyskäsitteet mahdollisimman havainnollisesti kädestä pitäen.
- Opeta kalenterin käyttöä ja suunnitelmallisuutta.
- Turvallisuus: ei pakollista esillä oloa, ääneen lukemista ja puhumista.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

03 Vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt

esim. sosiaalinen sopeutumattomuus

KÄYTÖSHÄIRIÖT

Käytöshäiriöllä tarkoitetaan lapsen tai nuoren ikätason normeista selvästi poikkeavaa toistuvaa tai alituista epäsosiaalista, aggressiivista tai uhmakasta käytöstä.

Käytöshäiriön eri muotoja:

- perheensisäinen käytöshäiriö (kohdistuu perheenjäseniin)
- epäsosiaalinen käytöshäiriö (ikätaoiset ystävyysuhteet puuttuvat)
- sosiaalinen käytöshäiriö (epäsosiaalista käyttäytymistä yhdessä kavereiden kanssa)

Käytöshäiriön ilmeneminen:

- tottelemattomuus, matala ärsytyskynnys, toistuvat riidat ja tappelut
- kiukkukohtaukset ja aggressiivinen käyttäytyminen
- sääntöjen uhmaaminen, valehtelu ja lupausten rikkominen
- lisäksi voi ilmetä alkoholin tai muiden päihteiden käyttöä sekä rikollista käyttäytymistä

Käytöshäiriöihin liittyy useimmiten myös muita mielenterveyden ongelmia.

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Selitä asiat lyhyesti ja selkeästi.
- Hyväksy, älä tuomitse.
- Aseta tavoitteita ja vaatimuksia sopivassa suhteessa:
älä vaadi liikaa kerralla.
- Ole samalla ystävällinen mutta luja.
- Sääntöjen selkeys ja rajat tukevat oppimista.
- Rohkaise, motivoi ja anna palaute hyvästä käytöksestä tai suoritetusta tehtävästä välittömästi.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

04 **Lievä kehityksen viivästyminen** opiskelijalla laajoja oppimisvaikeuksia

LAAJA-ALAISET OPPIMISVAIKEUDET

Vaikeudet laaja-alaisempia kuin erityisissä oppimisvaikeuksissa:

- siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen pitkittynyt
- opinnoissa pysyminen, valmistuminen, ammattipätevyyden saavuttaminen vaikeaa

Laaja-alaiset oppimisvaikeudet voivat tulla esiin seuraavalla tavalla:

- keskittymisen ja tarkkaavaisuuden suuntaamisen vaikeudet
- oppimisen hitaus
- tehtävään liittymätön toiminta, yleinen organisoimattomuus
- impulsiivisuus, yliaktiivisuus tai passiivisuus
- käsitteiden muodostamisen vaikeudet
- vaikeus suunnitella, analysoida ja suorittaa tehtäviä: tietoisuus

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Pyri antamaan yksi ohje kerrallaan ja jaa tehtävöohje osiin.
- Anna ohjattavalle mahdollisuus toistaa tehtävää riittävästi.
- Käytä helposti ymmärrettävää kieltä.
- Käytä apuna kuvia, näyttämistä ja kertaamista.
- Tarkista ymmärtäminen.
- Opetä kalenterin käyttöä ja suunnitelmallisuutta.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

05 **Vaikea kehityksen viivästyminen** keskivaikea tai vaikea kehitysvamma

KESKIVAIKEA TAI VAIKEA KEHITYSVAMMA

Kehitysvammaisuus on toimintakyvyn huomattava rajoite, joka ilmenee eriasteisina ymmärtämis-, käsittämis- ja oppimisvaikeuksina.

Vamma voi johtua joko syntymää edeltävistä syistä, synnytyksen yhteydessä sattuneista vaurioista tai lapsuusiän sairauksista ja tapaturmista. Osa syistä jää kokonaan selvittämättä.

Kehitysvamman aste vaihtelee vaikeasta vammasta lievään oppimisvaikeuteen.

Usein kehitysvammaisella henkilöllä on myös muita lisävammoja, jotka voivat vaikeuttaa puhumista, liikkumista tai vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa.

Kehitysvammaiset ihmiset oppivat monia asioita omassa oppimisen tahdissaan, kun he saavat yksilöllistä tukea oppimiseen, ymmärtämiseen, kommunikointiin ja arkielämään.

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava itse tai hänen henkilökohtainen ohjaajansa osaa kertoa, miten kommunikointi sujuu parhaiten.
- Luo rauhallinen ja häiriötön ohjaustilanne ja työympäristö.
- Huomioi ohjattavan henkilön ikä, kohtele häntä iänmukaisesti.
- Jaa työtehtävät osiin ja anna ohjeet vaihe kerrallaan.
- Käytä henkilön omaa kommunikoinnin apukeinoa ohjeiden tukena.
- Näytä konkreettisesti, miten työ tehdään aidossa tilanteessa: osoita, käytä kuvia ja eleitä.
- Seuraa sekä ohjaa tarvittaessa.
- Anna selkeä konkreettinen palaute tehdystä työstä.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset.

06 Psyykkiset pitkäaikaissairaudet

mielenterveyden ongelmat, päihdekuntoutujat

Psyykkiset sairaudet ovat mielenterveyshäiriöitä, joille on ominaista mielen toimintoihin tai käyttäytymiseen liittyvät oireet ja toimintakyvyn heikkeneminen.

MIELENTERVEYSONGELMIEN ILMENEMINEN:

- jatkuva masennus, ahdistus tai jännittyneisyys
- elämänhalun katoaminen
- voimakkaat mielialan vaihtelut ja pitkään kestävä ikävystyneisyys, johon liittyy ikätovereista ja perheestä eristäytymistä
- univaikeudet
- syömisvaikeudet
- psykosomaattiset oireet: päänsärky, vatsavaivat
- eriaisteiset keskittymis- ja oppimisvaikeudet ja suorituskyvyn lasku
- vihamielisyys, itseinho, toivottomuus ja avuttomuus, itkuisuus tai surullisuus hallitsevaa
- ongelmakäyttäytyminen: huumeet, alkoholi, epäsosiaalisuus
- itsetuhoisuus

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava osaa usein itse kertoa, miten hänen tilanteensa tulisi huomioida työssä.
- Pysy perustehtävässasi; ohjaajan tehtävä on oppimiskyvyn vahvistaminen ja ammatillaiseksi kasvattaminen.
- Kuuntele ohjattavaa henkilökohtaisesti ja anna aikaasi hänelle.
- Rakenna ohjaus opiskelijan vahvuuksien varaan.
- Anna runsaasti positiivista ja kannustavaa palautetta.
- Älä lähdä mukaan ohjattavan psykologisiin peleihin, esim. provosointiin ja mielistelyyn.
- Ota etäisyyttä, älä mene mukaan ohjattavan ongelmiin.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

07 **Fyysiset pitkäaikaissairaudet** kuten allergia, astma, diabetes, epilepsia

FYYSISET PITKÄAIKAISSAIRAUDET

Fyysisiä pitkäaikaissairauksia ovat esimerkiksi allergia, astma, diabetes ja epilepsia.

Fyysisen sairauden luonne ja hoitotasapaino vaikuttavat siihen, vaikuttaako sairaus työntekoon ja miten sairaus tulee huomioida työssä. Joillakin ammattialoilla on erityisvaatimuksia terveydentilaan liittyen.

Työelämässä diagnoosia merkityksellisempiä ovat yksilön osaaminen ja työkyky työtehtävissään. Sairauden aiheuttamaa haittaa voidaan kompensoida esimerkiksi apuvälinein ja työpaikkajärjestelyin.

Fyysisen sairauden vaikutus työn tekemiseen on aina yksilöllinen.

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava osaa itse kertoa, miten hänen sairautensa tulee huomioida työssä.
- Lisätietoa allergiasta ja astmasta:
www.allergia.com ja www.hengityslitto.fi
- Lisätietoa diabeteksestä ja diabeetikon ensiapuohjeista:
www.diabetes.fi
- Lisätietoa epilepsiasta ja epilepsiakohtauksen ensiapuohjeista:
www.epilepsia.fi

08 Autismiin tai Aspergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet

AUTISMI

Neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö, joka aiheuttaa vaihtelevia toiminnan esteitä

Autistisen henkilön käyttäytymisessä havaittavia piirteitä ovat:

- puutteellinen tai poikkeava sosiaalinen vuorovaikutus ja kommunikaatio
- rajoittunut tai stereotyyppinen käytös
- poikkeava reaktio aistiärsykkeisiin

ASPERGERIN OIREYHTYMÄ

Neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö, joka aiheuttaa vaihtelevia toiminnan esteitä

AS-henkilön käyttäytymisessä havaittavia piirteitä ovat:

- sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin vaikeudet
- toisen ihmisen asemaan asettuminen vaikeaa
- toiminnanohjauksen vaikeudet, esim. vaikea suunnitella järkevää työjärjestystä
- riippuvuus rutiineista tai rituaaleista
- poikkeava reaktio aistiärsykkeisiin
- erityisiin mielenkiinnon kohteisiin paneutuminen

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava itse tai hänen henkilökohtainen ohjaajansa osaa kertoa, miten kommunikointi sujuu parhaiten.
- Pidä suurempi fyysinen etäisyys kuin tavallisesti.
- Puhu selkeästi ja rauhallisesti. Varmista, että asiasi on ymmärretty.
- Käytä helposti ymmärrettävää kieltä, vältä kielikuvia ja tarjoa konkreettisia toimintaohjeita.
- Selkeytä asiaasi visuaalisesti: kuva, piirroksiset ja kirjalliset ohjeet.
- Rytmitä tilanteita kertomalla tilanteen kulku: aloitus, keskikohta ja lopetus.
- Älä hoputa, vastauksen miettiminen voi kestää pitkään.
- Kerro muutoksista ajoissa ja käy ohjelma läpi ohjattavan kanssa etukäteen.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - poista ylimääräiset ärsykkeet: melu, valo, haju
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset.

09 Liikkumisen ja motoristen toimintojen vaikeus

tuki- ja liikuntaelinvammat, cp-oireyhtymä, lyhytkasvuisuus

TUKI- JA LIIKUNTAELINVAMMAT

Voivat olla synnynnäisiä, tapaturman tai sairauden aiheuttamia vammoja.

Liikuntaelinvammoihin kuuluvat esim. MS-tauti, selkäydinvamma, lyhytkasvuisuus, lihassairaudet ja nivelsairaudet.

CP-VAMMA

Syntymässä tai varhaislapsuudessa saatu pysyvä aivovaurio, joka vaikeuttaa liikkeen hallintaa ja lihaskoordinaatiota.

Liikunnallinen vamma, eikä yksinään vaikuta muuhun aivot toimintaan.

Ilmenee jäykkyytenä tai pakkoliikkeinä tai niiden yhdistelmänä.

Siihen voi liittyä liitännäisvammoja, yleisimpänä puhevamma.

MOTORISET ERITYISVAIKEUDET

Motoriset erityisvaikeudet ilmenevät:

- hienomotoriikan vaikeuksina: kynäotteessa ja tarkoissa käsien käyttöä ja näppäryyttä vaativissa tehtävissä hankaluuksia
- karkeamotoriikan vaikeuksina: kömpelyys tai hitaus, liikkeen hallinta vaikeaa
- silmän ja käden yhteistyön ja hahmottamisen vaikeuksina: hankaluuksia laitteiden ja työkalujen käytössä

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava osaa usein itse kertoa minkälaisia apuvälineitä hän tarvitsee liikkumiseen tai työn tekemiseen.
- Tarkista työympäristön esteettömyys ja ergonomia.
- Suunnittele sopivat työtehtävät ja mahdollisuus joustoihin työajoissa yhdessä ohjattavan kanssa.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

10 Kuulovamma

KUULOVAMMA

Kuulovammainen on henkilö, jolla on jonkinasteinen tai -laatuinen kuulonalenema:

- huonokuuloisella kuulovamma on osittainen: hän kuulee puhetta ja pystyy kommunikoimaan kuulokojeen avulla käyttämällä tukena huuliolukua
- syntymästään saakka kuuro tai varhaislapsuudessaan kuulonsa menettänyt henkilö kommunikoi pääasiallisesti viittomakielellä
- kuuroutunut henkilö on menettänyt kokonaan kuulonsa puheen oppimisen jälkeen ja kommunikoi useimmiten puheella, tukimenetelminä esim. tekstitulkkaukset tai viittomat

Huonokuuloisille vaikeuksia tuottavat:

- keskustelutilanteet suuremmissa ryhmissä
- meluisa ja kaikuva ympäristö
- laitteiden äänten erottelu

Jos opiskelija ei selviä opiskelusta pelkkien kuunteluapuvälineiden avulla, hänellä on mahdollisuus saada opiskelutulkkaukseen viittomakielellä ja/tai kirjoitustulkkauksena

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava itse osaa kertoa, miten kommunikointi sujuu parhaiten.
- Puhu selkeästi ja kohti opiskelijaa.
- Käytä opiskelijan tarjoamia kuuntelun apuvälineitä, kuten FM-laitetta.
- Varmista, että valaistus on riittävä huuliolukuun tai viittomien/viitotun puheen näkemiseen.
- Anna ohjeet ja muu tärkeä informaatio myös kirjallisesti.
- Huomioi ohjattavan istumispaikka. Eturivissä istuessa kuuleminen ja huulioluku on tehokkaampaa.
- Anna ohjattavalle luentomateriaali ja luentorunko etukäteen. Näin hän voi keskittyä kuuntelemiseen.
- Tarkista työympäristön kuunteluolosuhteet: kaiku, melu ja häly.
- Jos käytössä on viittomakielen tulkki:
  - varaa tulkille hyvin valaistu paikka tulkkaukseen
  - puhu kuulovammaiselle, älä tulkille
  - älä hidasta puhetta
- Kuulovammaisen on vaikea katsoa tulkkausta ja työtehtävää samaan aikaan: puhu ensin, näytä sitten.

11 Näkövamma

NÄKÖVAMMA

Näkövammaisen on henkilö, jolle näkökyvyn heikkenemisestä aiheutuu huomattavaa haittaa jokapäiväisessä elämässä.

Näkövammaisen voi olla heikkonäköinen tai sokea.

Näkövammaisen näkemisen aste vaihtelee yksilöllisesti.

Haitan asteeseen vaikuttavat esimerkiksi vamman laatu, vammautumisenikä, kyky sopeutua psyykkisesti, kyky oppia uutta, tehtävien näkökyvylle asettamat vaatimukset ja henkilön toimintakyky.

Näkövamma

- voi aiheuttaa ongelmia liikkumisessa, asioimisessa ja ympäristön hahmottamisessa
- asettaa haasteita sosiaaliselle kanssakäymiselle: esim. ihmisten tunnistaminen ja ilmeiden ja eleiden havaitseminen vaikeaa.

Heikkonäköisyyteen liittyy usein hämäräsokeutta ja häikäistymisherkkyyttä.

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Ohjattava osaa kertoa minkälaisia apuvälineitä hän tarvitsee liikkumiseen, työn tekemiseen ja kommunikointiin.
- Kun haluat kiinnittää näkövammaisen huomion, sano hänelle jotain tai kosketa kevyesti olkapäähän.
- Käytä ohjatessasi täsmällisiä ilmauksia.
- Kuvaile ohjattavalle työympäristö, anna opiskelijan koskea ja tunnustella tilaa ja esineistöä.
- Kerro, ennen kuin poistut tilasta, jotta näkövammaisen tietää sinun lähteneen.
- Pidä tavarat ja esineet tietyillä paikoilla.
- Pidä kulkuväylät vapaana.
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - turvallisuus
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

12 Muu syy, joka edellyttää erityisopetusta

Tähän luokkaan sisältyvät kaikki muut edellisiin luokkiin kuulumattomat oppimista vaikeuttavat tekijät. Esimerkiksi matemaattiset oppimisvaikeudet

MATEMAATTISET OPPIMISVAIKEUDET

Matematiikan oppimisvaikeuksien ilmeneminen:

- laskutoimituksen idean ymmärtäminen vaikeaa
- matemaattisten käsitteiden tai merkkien ymmärtäminen vaikeaa
- matemaattisten peruslaskutoimitusten suorittaminen vaikeaa
- vaikea tunnistaa, mitkä numerot kuuluvat käsillä olevaan matemaattiseen tehtävään
- vaikea asettaa numeroita kunnolla riviin tai sijoittaa desimaalipilkkuja tai symboleja laskutoimituksen aikana
- kertotaulun oppiminen työlästä

OTA HUOMIOON OHJAUKSESSA:

- Havainnollista laskemista aidoilla materiaalilla (mitat, rahat, aikataulut).
- Käytä kuvia apuna esim. mittojen ja määrien ilmaisussa.
- Mieti, mitä laskemisen apuvälineitä työtehtävissä voi käyttää: esim. laskin ja tietokoneohjelmat
- Kiinnitä huomiota työympäristöön:
  - selkeys ja rutiinit
  - rauhallinen ympäristö ja kiireetön ilmapiiri
  - kannustus ja onnistumisen kokemukset

www.raseko.fi

